

اعیاد ایرانی (نوروز)

از سیاحتنامه شاردن
ترجمه: محمدلوی عباسی

در بیست و یکم ماه مارس چهل و هفت دقیقه بعد از طلوع آفتاب مطابق
فره ذی الحجه دوازدهمین ماه سنه هجری قمری توپخانه و ساخلوی قلعه سه
بار شلیک کردند و بدین طریق حلول سال نو (عید نوروز) را اعلام داشتند،
معمولاً همیشه در موقع ورود آفتاب به برج حمل خواه شب باشد و خواه روز،
سال جدیداً اعلام میشود.

ایرانیان اعیاد و ایام سوگواری مذهبی و غیر مذهبی بسیار متعددی دارند،
بعضی از این مراسم بیادبود حوادث و وقایع بزرگ دینی است و برخی دیگر
مخصوص انقلابات مهم میباشد. مهذا کله، فقط سه عید و تمزیه مذهبی را
با شکوه و جلال تمام رسماً برگزار میکنند:

عید فطر، که بمثابه جشن قیامت (احیای) مسیح بعد از اختتام ایام
پرهیز میباشد. عید اضحی، شهادت آل علی (ع) و یک جشن غیر مذهبی
«ملی» دارند که عید نوروز است.

باید متذکر شویم که ایرانیان اگر چه فقط یک چنین جشنی «ملی»
دارند ولی آنرا بطرز بسیار با شکوهی برگزار میکنند. فی المثل سه روز
تمام طول میکشد و در بعضی مقامات، مانند دربار، تا هشت روز ادامه دارد
و چنانکه گفتیم از ورود آفتاب به برج حمل آغاز مییابد. این عید را نوروز
سلطانی مینامند، تا از سال جدید و واقعی تاریخ فعلی ایران که مبدأ آن هجرت

حضرت محمد «ص» از مکه «بمدینه» است مشخص باشد . پیغمبر اسلام «ص» از خوف کفار «۲» که میخواستند شارع آئین جدید را مقبول سازند مهاجرت فرمود، و تمام مسلمین جهان حادثه مزبور را مبدأ تاریخ خود قرار داده اند. آغاز سال تاریخ اسلامی که قمری میباشد ، غره محرم است که اول سال هجری میباشد.

ایرانیان جشن نوروز را مطابق سال شمسی که معمولاً تاریخ باستانی این قوم بوده است برگزار میکنند و بانی این عید را جمشید میدانند که چهارمین شاهنشاه ایران است و از همین سنت باستانی بثبوت میرسد که مردم این کشور به اعیاد مربوط به تحول آفتاب و اعتدال ربیعی بسیار اهمیت قائل بوده اند و آغاز بهار را سخت نیکو و مبارک میسرده اند. جشن نوروز هشت روز تمام ادامه داشته است .

در نخستین روز عید ، شاهنشاه بارعام میداده . روز دوم مخصوص شرفیابی علماء و دانشمندان و مخصوصاً اختر شماران بوده است . روز سوم به مغان و مؤبدان اختصاص داشته . چهارم ویژه قضات بوده . پنجم مخصوص بزرگان و اعیان و اشراف کشور . ششم برای خویشاوندان و منسوبین شاهنشاه و دو روز آخر بزنان و کودکان سلطان اختصاص داشته است . این جشن تا هجوم اعراب به ایران با شکوه و جلال تمام ادامه داشته، ولی تازیان با آئین جدید، تاریخ نوی با خود سوغات آوردند، در این تقویم تازه آغاز سال نود اعتدال ربیعی و آغاز بهار واقع نمیشود ، بلکه ابتدای سنه جدید قمری اول محرم - الحرام است . غالبین با مردم مملکت که در آئین باستانی (۳) خود سخت پایرجا بودند، مبارزه بمثل کرده ، مانع احیای سال شمسی بودند ، اما

۱- منتهی (متنبی) نوشته است .

۲- در اصل «مردم» نگاشته شده است .

۳- اما حافظ فرماید :

بین هلال محرم ، بخواه ساغر راج

که ماه امن و امان است و سال صلح و صلاح

ایرانیان همچنان آغاز سال نو را طی يك جشن مذهبی در روز شنبه عید می گرفتند و این مسئله در نظر مسلمانان که هر گونه جشن و سرور عمومی را در روز مزبور سخت زشت می‌شمارند ، يك نوع بت پرستی جلوه مینمود ، و اما آغاز سال قمری بهیچوجه با جشن و سرور مناسبت نداشت ، چون دهه اول محرم ، نخستین ماه سال اسلامی ، به تعزیه داری شهادت آل علی (ع) اختصاص دارد (۱).

استقرار مجدد نوروز در دربار اسلامی

تا سال چهارصد و هفتاد و پنج هجری اوضاع بهمین منوال بود. در این سال ، در روز اعتدال ربیعی هنگام تحویل آفتاب به برج حمل ، سلطان جلال‌الدین (ملکشاه سلجوقی) بتخت سلطنت جلوس کرد و منجمین مملکت فرصت را برای احیای سنت باستانی ایران مغفتم شمرده ، گفتند :

این در نتیجه مشیت الهی است که سلطان در نخستین روز سال ، البته بر حسب تقویم باستانی ، بتخت امپراطوری جلوس فرموده است. و بدین طریق توانستند که رسم قدیمی کشور خود را که یادگار عهد بسیار باستانی است ، بوی بقبولانند و جشن (ملی) مردم را مثل ادوار پیش از اسلام همچنان استوار و برقرار سازند. اختر شماران سلطان اظهار داشتند که جشن نوروز را نمیتوان در آغاز سال قمری تثبیت کرد ، چون ابتدای سنه این تقویم ، مصادف با ایام سوگوازی است و مسلم است که تصادف عید با عزاداری منحوس خواهد بود ، بالنتیجه صلاح آنست که نوروز در آغاز سال خورشیدی تثبیت گردد که همیشه مصادف با آغاز بهار ، نیکوترین فصل سال میباشد ، در صورتیکه ابتدای سنه قمری بر حسب گردش ماه در فصول مختلف و متوالی واقع میشود .

منجمین برای جلب توجه شاهنشاه گفتند که وضع چنین تقویمی واجد خصوصیت شایان توجه دیگری هم میباشد .

توضیح آنکه بر حسب يك رسم باستانی ایرانیان آغاز سلطنت پادشاهان خود را مبدأ تاریخ قرار میدهند و بدین طریق همیشه نوروز آغاز سال شمسی ،

۱ - بانی این زیج حکیم عمر خیام نیشابوری بوده است .

مصادف با روز جلوس وی خواهد بود. سلطان جلال الدین را پیشنهاد اختر شماران خوش آمد و عید باستانی را در آغاز سال جدید سلطانی تثبیت فرمود و از آنوقت بعد این جشن همیشه باشکوه و جلال هر چه تمامتر برگزار میگردد .

آئین نوروز

چنانکه گفته شد، باشلیک توپ و تفتک، البته در نقاطیکه این تسلیحات موجود باشد، از قبیل پایتخت و دیگر شهرهای بزرگ و مهم، حلول سال نو برای مردم اعلام میشود.

منجمین (۱) لباس فاخر در بر کرده یک یا دو ساعت پیش از اعتدال ربیعی برای تعیین تحویل آفتاب بیرح حمل، بکاخ سلطنتی و یا عمارت حکومت محل میروند و در پشت بام و یاروی مهتابی، با اسطرلاب خود مشغول کار میشوند و بعضی اینک علامت دادند، برای اعلام حلول سال جدید شلیک میشود و صدای آلات موسیقی، طبل و شیپور، نای و نقاره در هوا طنین انداز میگردد. بدین ترتیب ترانه و طرب، جشن و سرور تماشاچیان و بزرگان مملکت آغاز میشود. در اسفهان در همه روزهای عید، در مقابل در کاخ شاهنشاه، مراسم سرور با رقص و طرب، آتش بازی و صحنه های کمدی، بمانند هفته بازار برگزار میگردد و هر فردی هشت روز عید را با شادی بی پایان بسر میبرد.

ایرانیان برای نوروز نامهای مختلفی دارند، از جمله آنرا عید لباس نوی میخوانند، چون هر کس هر اندازه ای نادار باشد، در این جشن یکدست لباس نوی بتن می کند، و افراد متمکن در ایام عید، هر روزی ملبوس دیگری در بر مینمایند .

ایام نوروز فرصت مناسبی است برای مطالعه شکوه و جلال دربار، چه در این جشن عظمت و ابهت این دستگاه بیش از هر موقع دیگر جلوه گر میگردد هر درباری عالیترین و نفیس ترین وسایل تجمل خویش را در روزهای عید زیباترین و

۱- شاردن، Astrologue (اخترشناس. رمال) را با Astronome

(منجم. هیئت دان) مترادف آورده است.

بیکر خود میکند .

در ایام نوروز ، در تمام هشت روز گردش و تفریح در خارج شهر بطرز بی سابقه‌ای جریان دارد.

هر کس هدایا و تحفی فراهم میکند، و روزیید برای یکدیگر تخم مرغهای منقش و مطالایی ارسال می‌دارند. بعضی از اینها سه دوکای طلا ارزش دارد . شاهنشاه پانصد تخم مرغ از نوع مزبور در بشقابهای نفیس در سرای خود بین سواکلیهای خویش بخشش می‌کند. چندتایی از اینها را من هنگام مراجعت با خود بیادگار آورده‌ام.

این تخم مرغها مستور از طلا و مزین به چهار صورت یا مینیاتور بسیار نفیس است. روایت می‌کنند که ایرانیان در تمام ادوار (تاریخ خود) در ایام نوروز بیکدیگر تخم مرغی هدیه میداده‌اند . چون تخم مرغ نشان پیدایش حیات و آغاز تکوین موجودات است. تعداد مصرف آن در ایام عید باور کردنی نمیباشد . بزرگان کشور . بعد از تحویل آفتاب ببرج حمل ، برای تهنیت عید نوروز بحضور شاهنشاه میروند، اعیان و اشراف تاج مرصعی (۱) بر سر با تجهیزاتاتی حتی الامکان سبک و چابک به پیشگاه همایونی شرفیاب شده هر یک هدیه‌ای از گوهرهای گرانبها و جواهرات قیمتی ، منسوجات نفیس و عطریات عالی و نوادر دیگر، اسب و نقدینه و غیره بر حسب مقام و مقنور خویش بحضور ملوکانه تقدیم میدارند .

اکثر بزرگان طلا پیشکش میکنند و استدلال مینمایند که در تمام عالم تحفه مناسبی برای صندوقخانه (کنجه) همایونی وجود ندارد و معمولاً پانصد تا چهار هزار دوکا تسلیم میدارند. رجال و بزرگانی که در ایالات و ولایات مأموریت دارند. آنها نیز هدایا و تحف خود را تقدیم حضور همایونی میکنند و احترامات لازم را بجامی آورند. هیچکس از انجام این مراسم معاف نمی‌باشد و معمولاً مقام و منزلت هر شخصیتی بر حسب هدایای تقدیمی در سالهای متتادی منظور نظر و مورد توجه است . و بدین ترتیب شاهنشاه در عید نوروز ثروت سرشاری بهم میزند . و یک قسمت از آنرا در سرای همایونی بین اعضای بی‌شمار

(۱) - علی الظاهر مقصود تاج قزلباش است.

اندرون بنوان عیدی تقسیم و توزیع میفرماید .
شاهنشاه در تمام ایام عید از ساعت ده تا ساعت يك از اعیان و اشراف کشور با شکوه و جلال تمام پذیرائی بعمل میآورد و سپس به اندرون تشریف میبرد . معمولاً رجال و بزرگان مملکت نیز هر يك بنوبه خود در منزل خویش مشغول پذیرائی از واردین می گردند و نصف مدت روز را برای قبول مراجعین و دریافت هدایا و تحف تا بمین تخصیص میدهند .

این رسم مسلم مشرق زمین است که کوچکان به بزرگان می بخشند و ناداران به دارایان میدهند و از دهقان تا سلطان این سلسله مراتب در داد و هدش مرعی و مراعات میگردد .

اشخاص مؤمن و متدین در صورت امکان تمام ساعات نخستین روز عید سال جدید را با دعا و عبادت در منزل خویش میگذرانند . این گروه در طبیعه صبحدم اغتسال میکنند و آنگاه پوشاک بسیار تمیزی میپوشند . از نزدیکی به زنان امتناع میورزند . نماز عادی و فوق العاده روز را میخوانند و بقرائت قرآن و کتب نفیس خویش مشغول میگردند و بازهد و عبادت آرزو مندند که سال نو را بخوشی و خرمی بسر برند .

افراد دیگر که « اهل زمانه » می باشند و مدام در توسعه جاه و جلال و افزایش ثروت و مکننت خویش میکوشند ایام عید را طور دیگری می گذرانند . این گروه تمام اوقات تعطیلات را ب جشن و سرور ، تفریح و تفرج می گذرانند . ومدعی هستند که برای میمنت سال جدید بایستی در ایام نوروز بشادی و سرور پرداخت تا تمام سال را در رفاهیت و راحت گذرانند .

نکته ای که بیش از پیش بر رونق و شکوه عید نوروز می افزاید آنست که این روز را مصادف با انتصاب حضرت علی به ولایت حضرت ختمی مرتبت میدانند مسلمانان (شیعیان) مدعی هستند که در روز تحویل آفتاب به برج حمل حضرت محمد (ص) جانشین خود را در حضور قوای مسلح خود رسماً اعلام فرمود . بالنتیجه علی رغم دیگر اعیاد و ایام سوگواری که با تقویم قمری تعیین می گردد ، این یگانه جشن بزرگ مذهبی با گاهنامه خورشیدی تثبیت و تعیین می شود و نخستین

روز سال شمسی عید مذهبی مسلمین (شیعیان) است. در این رباعی اشاره بهمین نکته شده است :

بهار بالاله‌های جام‌مانند جلوه‌گر است

در آرزوی بشارش‌بنم بخاک نجف است

در این روز نوعی برمسند رسول نشست

بدین جهت نوروز میمون و مبارک است (۱)

شاهنشاه فقید، شاه عباس ثانی اندکی پیش از فوت خویش فرمان داده بود بمانند ایرانیان باستان تحویل آفتاب را در تمام بروج دوازده گانه در طی سال بانوای نی و تمبور و ساز و شیبور تجلیل کنند. وی مرگ نابهنگام و سریع شاهنشاه مزبور استقرار این آئین باستانی را فرصت نداد .

دریست و دوم بعد از ظهر برای تهنیت عید باخ حکومتی رفتن و یک قبضه خنجر بسیار نفیس و عتیقی که دسته و غلاف عاج ظریف مطالای مینایی داشت تقدیم حضور خان ایروان کردم . این هدیه مطبوع طبع حاکم و بسیار مورد توجه وی واقع گشت . در ایران یک رسم قانون مانده است که در عید نوروز نمیتوان بدون تقدیم تحفه‌ای بحضور بزرگان باریافت . حاکم مرا در کنار خویش بنشانده و مرا بخوردن میوه‌های تر و خشک و شرابهای بسیار نفیس و عالی گرجستان و شیراز خواند .

ضراب باشی (متصدی کل ضرابخانه و مسکوکات) و فرستاده شاهنشاه (غلامشاه) نیز که ذکرش سابقاً گذشت در حضور حاکم بودند . من دو ساعت در حضور خان مشغول صحبت و مذاکره بودم .

(۱) مترجم مفهوم رباعی را عیناً بیارسی بر گردانیده است . چون اصل

دویتی را علی‌المجاله در دسترس خویش نداشت .